

הלכה ערוכה

תשובות ופסקים שנתבררו בבית ההוראה

בתי ההוראה

הוראה כהלכה

בראשות הגאב"ד הגאון הגדול
רבי אברהם צבי הכהן שליט"א
רב דקולת הסידים שיכון ה' בני ברק

פרשיות שמות – וארא תשפ"ד | גליון נ"ג

תשובה ערוכה

מאת מורינו הגאב"ד שליט"א

בליעת שמן מנר חנוכה בכלי אמילה

נשאלתי מאחד, שמיד לאחר שהדליק את נרות החנוכה, ראה שאחת הפתילות אינה מונחת כראוי בתוך השמן, וכדי ליישרה במקומה, תחב מזלג לתוך השמן, והרים באמצעותו את הפתילה, אם צריך להכשיר את המזלג, ואם צריך הגעלה או ליבון.

השמן שליד השלהבת, בודאי חם והיס"ב, כדמוכח ברמ"א יו"ד סי' ק"ה סוף סעי' ג', וממילא נבלע שמן לתוך המזלג ולכאורה נאסר המזלג, שהרי השמן אסור בהנאה, משום שהוקצה למצוה, כדאיתא בשו"ע או"ח ס"ס תרע"ז.

מקור דין הגעלה וליבון

ויש לעיין אם המזלג צריך ליבון או הגעלה. הדנה בפרשת כלי השלל הלוקחים ממדין, נאמר בתורה (במדבר ל"א): "ויואמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה: אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת: כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך כמי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים".

מפרש רש"י (ע"ה"ת שם): "כל דבר אשר יבא באש, לבשל בו כלום, תעבירו באש, כדרך תשמישו הגעלתו. מי שתשמישו ע"י חמין, יגעילנו בחמין, ומי שתשמישו ע"י צלי, כגון השפוד והאסכלא, ילבנו באור.

וכך איתא בגמ' (ע"ז ע"ה ע"ב): "תנו רבנן, הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים... דברים שנשתמש בהן ע"י חמין, כגון היורות הקומקמוסין ומחמי חמין, מגעילן ומטבילין והן טהורין. דברים שנשתמש בהן ע"י האור, כגון השפודין והאסכלאות, מלבנו ומטבילין והן טהורין".

וא"כ לכאורה בנ"ד, שנבלע השמן לתוך המזלג ע"י האש, ולא באמצעות מים, דומה לשפוד שבלע איסור, וצריך ליבון.

משקה של איסור שנבלע בכלי

אמנם אחר העיון נראה שאפשר להקל ולהכשיר את המזלג בהגעלה, ולא בליבון. הדנה הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"ד) כתב: "השפוד והאסכלא מלבנו באור, דככולעו כך פולטו, ואלו תשמישין ע"י האור הן. ואף על פי שהאסכלא כשצולין על גבה טשין אותה באליה או מושחין פניה בשמן, אין רטיבות זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי, ואינו דומה לקומקמוסין ומחמי חמין וליוורות, דמשקין מרובין. ולפיכך מסתברא לי, שאותה מחבת של מתכת שטמגנין בה בשר ודגים בשמן על גבי האש, אין לה הכשר אלא בליבון כאסכלא, ולא בהגעלה כיורה. אלא שפעמים מוטגנין בה בשמן מועט, ורוב הפעמים שמן שבה כלה, וחוזרין ומוסיפין, ופעמים שהשמן אינו מהלך על פני כולה, והיא בולעת האיסור ממקום שאין השמן צף עליו, והוא לה כתשמישהו על ידי האש, ולפיכך צריכה ליבון כאסכלא".

אבל הרא"ש (פסחים פ"ב סי' יז) כתב: "מחבת שטמגנין בה, כתב אבי העזרי (סי' תס"ד) - הוגד לי בשם אבא מארי אחר פטירתו, שהיה מצריך ליבון, דמדמי לה לתנור שאופין בו, דבעי היסק. ולא זכיתי לדון לפניו, דנראה לי דסגי בהגעלה, והכי נהוג עלמא... ויש אומרים דפעמים שטמגנין בה ונתייבש השמן ונאפה מה שבתוכה בלא שמן, והוה ליה כמאפה תנור, המשך בעמ' ד'

ערוכות בקצרה

שו"ת

הכרעות ברורות ותשובות קצרות שנתקבלו ונשמעו מפי מורינו הגאב"ד שליט"א בקו בית ההוראה

האם חיטוי פצע באמצעות חומר חיטוי, נחשב לרפואה האסורה בשבת?

תשובה: לא. חומר החיטוי אינו מרפא את הפצע, אלא מונע חשיש לזיהום, ויש לדמות זאת למה שנפסק בגמ' (שבת ק"ט ע"א) ובשו"ע (או"ח סי' שכ"ח סעי' כ"ט): "מי שנגפה ידו או רגלו, צומתה ביין כדי להעמיד הדם, אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה".

ראה מרחוק חרק מעופף נכנס לסיר מלא ירקות ובשר, תוך כדי הבישול, ואינו מצליח למוצאו בתוך הסיר. לאחר מכן, ראה חרק דומה מוטל מת ליד הכירה. האם מותר לו לאכול את התבשיל?

תשובה: מותר. אף שעולה מדברי השו"ע (יו"ד סי' פ"ד סעי' ט), שאם נפל שרץ לקדירה, ואי אפשר לסנן את התבשיל, הכל אסור, משום שיבריה לא בטלה, ואין הספק שמוא נימוח השרץ, מוציא מידי וודאי איסור, מכל מקום אם מוצאים שרץ דומה, אפשר לתלות שזהו השרץ שנפל, ולא צריך לחוש, אולי זהו שרץ אחר. כך מוכח ממה שפסק המ"ב (סי' תל"ב ס"ק י) לענין בית בדוק מחמין, שאם ראה עכבר נכנס לתוך הבית וחמין בפיו, ומצא חמין בבית, שאם ביטל את החמין, וממילא הספק רק לענין בדיקה דרבנן, מותר לו לסמוך, שזהו החמין שהכניס העכבר, ואינו צריך להמשיך ולבדוק את הבית.

האם צריך לטבול מד חום, שבדקים בו את מידת החום של שמן שמטגנים בו אוכל?

תשובה: לא צריך, כיון שאינו מכשיר את האוכל, וגם לא מביאים אותו לשולחן. כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' כ"ד): "כלי סעודה [שצריך לטבול אותם], נחשבו דברים שהוא צורך לסעודה מצד הבשול, אף שאין מביאין אותם להשלחן ומקום הסעודה, ודברים שהם מביאין בהם את מיני האוכלין ומשקין להשלחן ומקום הסעודה". וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' פ"ג): "בנוגע למקרר שיש בתוכו כלים גדולים שמניחים בהם פירות וירקות וכדומה, וכן הדפין שמניחים עליהם פעמים אוכלים, נראה שאין אלו נקראין כלי סעודה, כמו שכתב בערוך השלחן (יו"ד סי' ק"כ סעי' ל"ה ול"ט), דכלים שאינם מעלים ומורידים בעסק הבישול והאפיה ובשלחן האכילה, לא נקראים כלי סעודה".

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000

תשובות מרבני בית ההוראה
בשאלות שנשאלו בקו הלכה למעשה

משיבים בהלכה

הרב הגאון נפתלי צבי מוטצען שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
ודיין בכני ברק ובקרית גת

העונה לברכת הזימון אם יכול לחזור ולזמן

שאלה: בסעודה משפחתית שערכנו לרגל שמחת שבע-ברכות, הסבא שליט"א רצה לחזור לביתו בשעה מוקדמת, ובירך ברכהמ"ז בתוך הסעודה, והציבור ענו אחריו על ברכת הזימון. עשרה אנשים יצאו מהאולם, בכדי שנוכל לברך אח"כ על הכוס עם שבע הברכות, וחזרו כשהסבא סיים לברך.

בסוף הסעודה, כשבאנו לברך ברכהמ"ז התעוררנו לשאול, אם אפשר לכבד בברכת הזימון, את אחד האורחים שהצטרף לברכת הזימון של הסבא, ולא יצא מהאולם?

תשובה:

א בטור (או"ח סו"ס ר) כתב, שארבעה שהפסיקו באמצע הסעודה, לברכת הזימון של עשרה, יכולים לזמן אח"כ, כיון שהצטרפו אליהם רק להזכרת השם, ולא לעצם ברכת הזימון. ואינם דומים ליחיד שהפסיק לשלושה, שפקע ממנו חובת זימון. ועיין בפמ"ג (משב"ז סק"ז) שביאר הטעם בזה, שהרי בלעדיהם כבר היתה חובת זימון, וכל מה שהצטרפו אליהם, היה רק לצורך הזמון, שיהא רשאי להזכיר שם ה', ולכן לא יצאו יד"ח בעצם ברכת הזימון. ודעת הט"ז (סק"ג) שיכולים לזמן אפילו לא אכלו אח"כ, אך הפמ"ג (שם) מפסק בזה, ממשמעות דברי הטור, וממשמעות דברי המשנ"ב (סק"ט) נראה, שמזמנים רק אם אכלו לאחר הזימון, ויל"ע בטעמו.

למדנו מכאן, שאפשר להצטרף לזימון באמצע סעודתו, ולא לצאת בזה יד"ח חובת זימון, עכ"פ באופן שיש חיוב זימון בלעדיו. ונמצא לנידו"ד, שאפשר לכבד בברכהמ"ז, גם את מי שהיה נוכח באולם כשהסבא בירך, וענה לברכתו, אם לא התכוון לצאת בזה יד"ח. ועדיף שיאכל אח"כ דבר מה, כמשמעות המשנ"ב הנ"ל.

ב. ויש לעיין, מה הדין באופן שהתכוון בתחילה לצאת בברכת הזימון (וכמו שגם הוא רצה לצאת מוקדם יותר מהסעודה), ונמצא שכבר יצא חובת זימון, ויש להסתפק האם כעת רשאי לזמן, לאותם שעדיין הייבים בזימון.

ועיין במג"א (שם סק"א), בדין חמשה שאכלו, והפסיק אחד מהם לשנים מהם שרצו לברך, שאינו מצטרף אח"כ לשנים האחרים, שהרי הוא כבר יצא יד"ח זימון, וגם מהם פרח חיוב הזימון, שהרי נשאר רק שנים. והוכיח כן ממש"כ הרמ"א (סימן קצ"ד ס"א): "אם האחד זימן עם אחרים, אף שנים הנשארים אינם יכולים לזמן". [וע"ע בדבריו, שאם נשארו שם שלושה שעדיין לא זימנו, ולא פרח מהם חיוב זימון, יכול להצטרף עמהם פעם נוספת]. ובאבן העזר (שם) חולק עליו, וכתב שלא מיבעיא אם אכל אח"כ, שמכיון שאכל עכשיו, מצטרף עם השנים האחרים, אלא אף אם לא אכל אח"כ, מכיון שאכל מוקדם באותה סעודה, מצטרף אליהם, שעכ"פ לא גרע מאוכל ירק. שמוצטרף לזימון (כמבואר בסימן קצ"ז ס"א), עיי"ש. ומש"כ הרמ"א (בסימן קצ"ד), היינו רק כשכבר בירך ברכהמ"ז, אך אם רק ענה לברכת הזימון, לא פקע חיובו וצירופו לשנים האחרים. והחזו"א (סימן ל"א סק"א) כתב, שהרמ"א הנ"ל איירי כשלא אכל אח"כ, ונפטר מחיוב זימון, ובאופן זה אינו מצטרף, אפילו לא בירך עדיין, אבל אם אכל אח"כ, דינו כאוכל ירק, ומצטרף עם שנים הנותרים.

וע"פ זה יש לדון בנידו"ד, אם מי שהתכוון לצאת ידי חובת זימון בפעם הראשונה, יכול לזמן כעת לאחרים. לדעת המג"א יש להסתפק, שלדבריו י"ל, שכל מי שהשתתף כבר בזימון, שוב אינו יכול לזמן לאחרים שנשארו [אך י"ל דשאני הכא, שהרי אותם שנשארו, לא פקע מהם חובת זימון, ומצטרף אליהם, וא"כ י"ל שיכול אף לפטורם. אך לא נתבאר בדבריו הנ"ל, אם היינו רק כשהזכיר ואכל אח"כ]. ולדעת האבן

העזר, בכל אופן מצטרף עמהם, גם אם לא חזר ואכל, ולכאורה יהיה רשאי גם לזמן עליהם. ולדעת החזו"א תלוי, שאם אכל אח"כ, דינו כאוכל ירק, אך אם לא אכל, פרח ממנו חובת זימון, ואינו מצטרף אליהם, ובודאי שאין יכול לזמן להם.

אלא, שאם דינו כאוכל ירק, לכאורה פשוט שאינו יכול לזמן, שהרי נפסק בשו"ע (סימן קצ"ז ס"ב), שהאוכל פת הוא המברך. אך באמת, שזה תלוי בטעמים שכתבו בזה האחרונים - שהמשנ"ב (סק"ג) ביאר, שהטעם משום שהוא מוציא את האחרים בברכת הזימון, וחמור יותר [ובשעה"צ הוסיף, שכ"ש אם ברכת הזימון היא עד סוף ברכת הון, פשוט שהאוכל ירק אינו יכול לברך ולזמן]. אך בחזו"א (סימן ל' סק"ג) כתב, שהטעם לזה הוא, משום שמעיקר הדין המזמן מוציאם ידי חובת ברהמ"ז, ולכן נקבע שהמברך ברהמ"ז הוא המזמן, ולא האוכל ירק. עוד יש לדון, שלדעת האחרונים שביארו, שהאוכל ירק אינו חייב בזימון, רק מצטרף לזימון, אינו יכול לזמן עליהם, כיון שאינו בר חיובא [ועי"פ מש"כ בשעה"צ סימן ר"א סק"ז, שהמזמן הוא המברך, והעונים אחריו, הם רק כעונים אמן על ברכתו]. ויל"ע. שו"ר בקצות השולחן (סימן מ"ה) שהעיר בזה, ועיי"ש שהביא לכך כמה ראיות.

נמצא, שלרוב הפוסקים, אינו יכול לזמן, היות ודינו כאוכל ירק. ורק לשיטת החזו"א י"ל, שנידון דידן עדיף מהאוכל ירק, שהרי בנידו"ד כן מברך ברהמ"ז, ושמוא יכול להוציא את האחרים.

העולה להלכה:

אם לא התכוון לצאת יד"ח ברכת הזימון, עדיין נשאר עליו חיוב הראשון, ואם אכל אח"כ, יכול לזמן לאחרים (וכשלא אכל, יל"ע לדינא). אך אם התכוון לצאת יד"ח בברכת הזימון, לדעת רוב הפוסקים אינו יכול לזמן לאחרים, אף שמצטרף עמהם.

הרב הגאון עמרם קופמן שליט"א
מרבני בית ההוראה

שירת פיוט האדרת והאמונה

שאלה: לפרנסתי אני מופיע כזמר בחתונות, ויש פעמים שלבקשת הנוכחים, אני שר את מילות הפיוט 'האדרת והאמונה'. לאחרונה, העיר לי אחד המשתתפים שיש בכך בעיה הלכתית. האם צדקו דבריו?

תשובה:

כתב הדרכי משה (או"ח סימן תקס"ה), וז"ל: "כתב מהרי"ל, תפלת האדרת והאמונה יכול יחיד לאמרה כל ימות השנה, אבל ציבור אסור לאמרה כי אם ביום הכפורים". גם בספרי הפוסקים שאחריו נקטו כן להלכה, עיין במג"א (ס"ק ה), ובמשנ"ב (ס"ק י"ב).

טעם האיסור מבואר במהרי"ל, בסדר חזרת הש"צ של שחרית יוה"כ (הלכות יום כיפור סימן ח), ולחיבת דבריו נתיק את לשונו: "האדרת והאמונה אומר ש"צ בנעימות, ביראה ובכוננה גדולה, בכפיפת ראש ובהשתחוואה, כי הרבה שמות וסודות כלולים בו. ואמר מהרי"ל סג"ל, דאין ציבור רשאים לאומרו בשאר השנה (יש גורסים בראש השנה) רק ביוה"כ, אבל יחיד יכול לאומרו מתי שירצה, במקום תחינה". עכ"ל.

מבואר מדבריו, שהטעם לאיסור אמירתו בציבור בכל ימות השנה, הוא מגדל הסודות הגנוזים במזמור זה.

ולסבר קצת את האופן בדברי הסודות הטמונים במזמור זה, עיין בדברי הרוקח בפירושו הסידור שלו, בביאור תפילת ברוך שאמר [שידוע שהיא תפילה נוראה מאד, ואף יש דעה בספרי הקדמונים, שברכה זו לא נתקנה בידי אדם, אלא ע"י פיתק מן שמיא, בה הופיע נוסח הברכה, עיין משנ"ב סימן נ"א סק"א]. וכתב הרוקח, שתפילת ברוך שאמר: "ניתקן כנגד האדרת והאמונה, שכן נמצא בספר רקמה שנכתב בכתב מלאכים, שהאדרת והאמונה שיר שלהם".

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000

ועיין עוד בדבריו, בביאור תפילת אשרי, שכתב, כי י"ח האזכרות שנוהגים לומר בקטע 'יהי כבוד', הם כהקדמה לאמירת פסוקי דימרה, ובוה מפרש גם את פיוט 'האדרת והאמונה', שהוא לח"י עולמים, היינו ל"ח אזכרות. ובשער הכוונות (ענין תחום שבת) וכן בפרי עץ חיים (סדר הזמירות פרק ג, הובא בסידור צלותא דאברהם) כתב, שהמלאכים אומרים את השיר הנוכח בפרקי היכלות, המתחיל האדרת והאמונה.

ומחמת גודל שגב הסודות הטמונים בפיוט זה, תיקן מהרי"ל שלא יאמרוהו בציבור, כי אם ביום הקדוש.

ובמנהגי הצדיקים לאורך הדורות, מצאנו בזה כמה דרכים והנהגות למעשה. בשו"ת נחלה לישראל (סימן י, הובאו הדברים בליקוטי מהרי"ח, סדר תפילת יום השבת) מובא, שהרי"ר מנעשכיו ורבי אהרן מקארלין נהגו לומר פיוט זה קודם התחלת 'הודו', כיון שאז עדיין אין זה כאמירתו בציבור, היות שהציבור מתחילים בתפילתם יחד רק בהודו. הגה"ק מבוטשאטש כתב בספרו אשל אברהם (סימן רפא), שמיום ראותו את דברי המהרי"ל הנ"ל, הרי הוא אומר רק בלחש, ואילו הרה"ק מוהר"פ מקוריץ (ליקוטי אמרי פנחס שער השבת) והגה"ק מטשעכנוב נהגו שלא לאמרו כלל (סידור צלותא דאברהם). והגה"ק מצאנו (דרכי חיים ושלום, סדר יום השבת) נהג שלא סיים הש"ץ פזמון זה, רק התחיל מיד אמירת ברוך שאמר.

מכל אלו מבוואר, שאין כלל היתר לומר פיוט זה כרבים, ואף לאמרו כל הציבור יחד בשעת התפילה, אין כ"כ היתר פשוט לאמרו.

אלא שיש ללמוד זכות על המקילים בזה, ע"פ מש"כ הערוך השולחן (סימן רפ"א), שאין לחוש לדברי מהרי"ל אלו. אך עדיין הדבר צריך בירור להיתר, שהרי במג"א ובמשנ"ב נקטו להחמיר בזה. ועיין באשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש (ריש סימן רפ"א), שעמד בזה, וז"ל: "עכשיו נהגו רבים לומר בכל שב"ק בקול רם. יש לומר, שגם היודעים ממה שכתבו בספה"ק, שלא לאמרו בציבור, ונוהגים כן לאמרו בקול רם, אין זה מצד שאינם מציינים למה שכתבו שם, רק בעיניהם נראה לחלק בין אמירה בקביעות, שאין עליו קפידא, ובין אמירה דרך עראי. שלכבוד השיר הקדוש, לא יבואו בו בכל עת בדרך ארעי", עכ"ל.

אך עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן פ"ו), שתמה על חילוקו, שלכאורה יש מקום לומר להיפך, שבקביעות יהא אסור, ורק דרך ארעי אפשר להקל. ומבאר שם, שבאמירה דרך קביעות עם נוסח התפילה הרגיל, הוי כשאר פיוטים וקטעי תפילות קדושות, שאין קפידא לאמרו, משא"כ דרך ארעי, וסיים שעדיין צ"ע.

ובנידו"ד, יש צדדים נוספים ללמד זכות, שיתכן לומר שהאיסור הוא רק אם ישיר את כל הפיוט, אך כשמזמר רק חלקים מסוימים (אות מ' ושי' המצויים יותר בניגונים שבפי המון העם) לא התברר להדיא שאסור. וכן יש לצדד, שאם הזמר ישיר את הפיוט לבדו (בשונה מאחרים שמשתפים את הציבור בשירה), יש להקל בדוחק, שמוגדר כאמירה ביחיד, שמוותרת.

עלה לדינא:

יש להקל לגבי אמירת פיוט זה בסדר התפילה, ונהרא נהרא ופשטיה. אך לשוררו באירועים ציבוריים, אין להקל בשופי.

**הרב הגאון אהרן אולמן שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
ראש כולל תורת משה מודיעין עילית**

טבילת כלי פורצלן

שאלה: האם צריך לטבול כלים העשויים מפורצלן (כלי ההגשה המצויים באולמות תחנה ומלונות, ומערכות הכלים השמורות אצל משפחות רבות, לסעודות שבת וי"ט)?

תשובה:

חיוב טבילת כלים מפורש בתורה לגבי כלי מדין (במדבר לג, כג). ובמסכת עבודה זרה (ע"ה) איתא, שהלוקח כלים מן הגויים, טעונים טבילה, אך דווקא כלי סעודה, העשויים ממתכת, דומיא דכילי מדין.

עוד שם: "אמר רב אשי, כלי זכוכית, הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה, ככלי מתכות דמו", וחייבים בטבילה. ופירש רש"י, שדומים לכלי מתכות, שאם נשתברו ראויים להתיכם ולעשותם כלי. ולגבי כלי קוניא, נחלקו שם רב אחא ורבינא - "חד אמר כתחילתו, וחד אמר כסופו, והלכתא כסופו". ופירש רש"י, ש'קוניא' הוא כלי חרס שחופים (מצפים) אותו באבר (סוג מתכת), ובוה נחלקו, אם מתייחסים לכלי אחר תחילתו, שהוא כלי חרס, או אחר סופו, שציפהו במתכת וחייב טבילה. ומסקנת הגמרא, זה הלכתא כסופו.

בשו"ע (יו"ד סימן ק"כ ס"א) פסק: 'הקונה מהעובד כוכבים כלי סעודה, של מתכות או של זכוכית, או כלים המצופים אבר מבפנים, צריך להטבילם'. וברמ"א כתב, שכלים המצופים באבר, אפילו אם הציפוי הוא בצד הפנימי של הכלי, נוהגים לטבול בלא ברכה. ובש"ך (פ"ק ה) כתב, שנראה להטבילם על יחד עם כלי אחר, שמברך עליו. עוד הביא (בסק"ד) בשם הב"ה, שתמה על מנהג העולם, שמשותמשים ללא טבילה, בכלים המצופים אבר מבפנים.

כלי פורצלן: שמעתי ממומחה יר"ש העוסק במלאכה זו, על תהליך הייצור. תחילה מייצרים את גוף הכלי, העשוי מחרס וכדו, אח"כ צובעים אותו בחומרים מסוימים, ושוב טובלים את הכלי בתוך נוזל רותח, המכיל זכוכית, והוא היוצר את השכבה הדקיקה על גבי הכלים.

והנה בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן ס"ז), הובא שם בפתיח תשובה סק"ב, ביד אפרים, ובגליון מהרש"א, דן לגבי כלי פורצלן הבאים ממדינת הים, ודומים לכלי זכוכית, וכתב שאינם טעונים טבילה. לפי שידוע שעשייתם מן החול ומן האדמה, ודינם ככלי חרס. ואין לומר שחייבים בטבילה, מחמת שהם 'שיעוי' (חלקים), ודומים לכלי זכוכית, שהרי הטעם לחיוב כלי זכוכית, הוא רק משום שדומים לכלי מתכת, שאם ישברו יש להם תקנה, אך אותם כלי פורצלן אין להם תקנה אם ישברו, שהרי עשייתם מן החול, ולכן אינם טעונים טבילה. עכ"ד.

אלא שאח"כ חזר היעב"ץ, והורה שצריך להטבילם בלא ברכה. וכ"כ בגליון היעב"ץ (מודפס כיום במהדורות החדשות בשו"ע פרידמאן), בשם אביו בעל החכם צבי, שהורה בכלי פורצלן, שחייבים בטבילה, ללא ברכה.

וכ"כ רעק"א בהגהותיו על הש"ך (פ"ק ה), שהביא מהפ"ח על דין כלי קוניא, שהמחופה מבפנים ומבחוץ טעון טבילה, והוסיף בשם הפרמ"ג, שדווקא אם מצופים באבר ממש, אבל בציפוי גלזוירט' לא יברך. ונראה שכלי הפורצלן שלנו, מוגדרים כציפוי גלזוירט', שהוא ציפוי דק. ונמצא שגם דעת רעק"א לחייבם בטבילה, אלא שלא יברך עליו.

אך למעשה, רבים וטובים נוהגים שאין טובלים כלי פורצלן, וכן נקטו רבים ממחברי זמנינו, שכתבו בפשטות לפטור כלי פורצלן מטבילה. ובאמת שיש לתמוה, מדוע שונים כלי הפורצלן, מדין כלי קוניא, שמסקנת הש"ס שאוליין בתר סופו, וכן פסק בשו"ע, שהחיפוי מחייב את הכלי בטבילה, ואף כאן יש חיפוי זכוכית המחייב בטבילה. וכן מבוואר בש"ך (פ"ק ב) בשם האיסור והיתר, שאין חילוק בין קוניא המצופה באבר, למצופה בזכוכית.

אלא נראה שיש לחלק בין ציפוי עב לציפוי דק. שבכלי הקוניא היה דרכם לעשות ציפוי עב, שיש לו חשיבות כלי בפני עצמו, משא"כ בכלי הפורצלן, שהציפוי הוא דק מן הדק, ואין לו חשיבות כלי בפני עצמו לחייבו טבילה. ומצאתי בס"ד שהחילוק מפורש בתשובות ופסקי המהרי"ט החדשות (סימן א), שכתב בתוך הדברים, שאת הקוניא עושים אותו מתכת עב, ועומד בפני עצמו. והדבר נראה לעין, דמנא דקוניא מסרת קליפתן בפני עצמן ונופלת, עכ"ד. ומבואר שבכלים בהם הציפוי דק, שאינו עומד בפני"ע, אין ציפוי הזכוכית מחייב טבילה.

וכן שמעתי ממומחה הגאב"ד שליט"א, שבדק הרבה כלי פורצלן, רבות בשנים, ועלה בידו, ששכבת הזכוכית היא כ"כ דקה מן הדקה, עד שלא ניתן לזהותה ולראותה בפני עצמה, גם ע"י בדיקות מדוקדקות. וזה הטעם לפטור כלי פורצלן מטבילה. ועדיין יש מקום לסברת המחמירים בזה, ע"פ מסקנת היעב"ץ, ומשמעות הרעק"א, והמחמירים חוששים לשיטה זו גם בכלי הפורצלן, אף שהציפוי דק מאוד.

תשובה ערוכה

// המשך

ונבלע בתוכה על ידי האור בלא משקה, ולכך צריכה ליבון כמו שפודין ואסכלאות. ולא נהירא לי, דאם באנו לחוש לזה, אם כן כל קדרות של מתכת, פעמים מחסרין המרק ומקדיח והתבשיל נשרף ונדבק לדופני הקדרה וצריך ליבון, ולא מצינו מי שחשש לזה. אלא היינו טעמא, אף על פי שנשרף ונדבק לדופן הקדרה, לחלוחית משקה יש בתבשיל, אלא שהוא יבש אצל דופני הקדרה, ולא מיקרי תשמישו על ידי האור להצריכו ליבון, עכ"ל הרא"ש.

הב"י (או"ח סי' תנ"א) פוסק לענין הכשרת מחבת לפסח: "אף על פי שהרשב"א כתב בתורת הבית, דמחבת צריכה ליבון, נהגו העולם להכשירה בהגעלה, כדברי אבי העזרי והרא"ש, דמסתבר טעמייהו". וכ"פ בשו"ע (שם סעי' י"א).

אבל לענין הכשרה מאיסור, כתב הב"י (יו"ד סי' קכ"א): "כבר נתבאר בטור אורח חיים סימן תנ"א, דנהוג עלמא בפסח כאבי העזרי. ומיהו במחבת של איסור יש להחמיר כדברי הר"ר יואל, וכן דעת הרשב"א בתורת הבית להצריכה ליבון". וכ"פ בשו"ע (שם סעי' ד').

מפרשים הט"ז (שם ס"ג) והש"ך (שם ס"ק ח'), שחמץ קל יותר - "כיון דהיתרא קא בלע". וכ"כ בבאור הגר"א (שם ס"ק ט'): "הנה המחבר תפס עיקר דברי הרא"ש, אלא שיש להחמיר. אבל בחמץ דבלא"ה יש אומרים דחמץ נקרא התירא בלע, אף על גב דלא ס"ל כן, כמש"כ שם [באו"ח סי' תנ"א], מכל מקום בכה"ג יש לסמוך עליהם".

אבל בשו"ת רמ"ע מפאנו (מנחם עזריה סי' צ"ו, הו"ד בש"ך שם ס"ק ח') כתב: "מחבת רוב תשמישה בלי מים, אלא ע"י שאר משקין, כגון שמן והדומים לו, ויש להם לעכו"ם חלב מהותך וקרבי דגים טמאים ודם וחלב בהמה טמאה ושאר מינים כאלה שמוטגנים בהם במחבת, והיא בולעת אסור כל הטוגנים הללו - מלבד בליעת הנבלה וכיוצא בה המתבשלת מהם, ומבשלים בכל יום בשך בחלב - ואין כאן אמצעי מבליע, שאין אסור בגופו, אלא האור בלבד. מה שאין כן במחבת שבשלו בה חמץ, שכל הטוגנים שלנו מותרים בפסח, וכשהם מרותחים מבליעים החמץ בתוכה, והחמץ הבלוע על ידי רותחין, נפלט ע"י רותחין".

מפרש רבי עקיבא איגר (בהג"ה ליו"ד שם): "בעובד כוכבים דרכן לבשל במחבת עם משקים איסור - חלב מהותך, ונבלע האיסור עצמו בכלי בלי אמצעי, ומקרי תשמישו ע"י אור. אבל במחבת חמץ, שכל הטוגנים הם היתר, אלא שהם מרותחים מבליעין החמץ בכלי, והחמץ הבלוע ע"י רותחים, נפלט ע"י רותחים, ע"י"ש".

אבל בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קי"א) מפרש את דברי הרמ"ע מפאנו: "הענין הוא כן, דכל בליעה שהיא דרך בישול, אפילו לא יהיה באמצעות היתר, כגון שבישיל יין נסך וחלב של עכו"ם, ואפי' איסורי דאורייתא, כגון יין לנוזר

וכדומה, מכל מקום כבולעו ע"י בישול, כך פולטו ע"י בישול, הגעלת מים חמים, דכל המשקים נקראים בישול, חוץ מחלב ושומן. וכ"מ ברש"י סנהדרין ד' ע"ב, חלב [ח' קמוצה] צלול כמים ואיכא בישול, עכ"ל, וכבולעו כך פולטו. אך מה שנבלע ע"י טיגון שומן וחלב, אזי תליא, אי היה ע"י אמצעות שומן של היתר, כגון חמץ שטיגונו במחבת, שהשומן הוא היתר, אע"פ שנבלע ע"י טיגון, מכל מקום פולט ע"י מים, דאע"ג דליכא כבולעו ע"י בישול, כך פולטו ע"י בישול, מכל מקום נימא כבולעו ע"י אמצעות היתר, כך פולטו ע"י אמצעות היתר. ולאפוקי מחבת של גוי, שבולע בלא אמצעות היתר כלל, כיון דאיכא תרתי לריעותא, בעי ליבון דוקא. ובזה יובן התשובה הנ"ל".

החזון איש (יו"ד סי' מ"ד ס"ק ד') העתיק את דברי הרמ"ע מפאנו וכתב "ומה מאד דבריו ז"ל תמוהין, דלא הניח כאן מקום לדון, ובאמת היא פלוגתא דרבנותא, ודעת רבנו יואל והרשב"א, דגם בפסח צריך ליבון, ודעת ראב"י והרא"ש פרק כל שעה, דגם בשל עכו"ם סגי בהגעלה... וטעם פלוגתתן מבוואר ברא"ש וברשב"א, משום דבשעת טיגון האור שואב את השמן, ויש הרבה פעמים שהמחבת נוגעת בבשר עצמו ובעיסה עצמה. והרא"ש כתב, כיון דמקום היבש מקושר עם כל הבשר, שהוא לח ומבליע לחותו בהיבש בתמידות, לא חשיב ע"י האור, ואם אי אתה אומר כן, גם בקדירה לפעמים הקדירה מקדיחה, ומתיבש קצה אחד מן הבשר. ומבוואר דעת כל הראשונים, דלולא יובש השומן, גם בשל עכו"ם סגי בהגעלה, ומה שהשומן עצמו [אסור], אינו מפסיד כלום, דשומן כמים, ולא חשיב תשמישו ע"י האור... עיקר דברי רמ"ע שקבעם הש"ך, דשומן וחמאה מקרי תשמישו ע"י האור, הם נגד דברי הראשונים ז"ל".

מעתה, לדברי הרשב"א והרא"ש, הב"י, החת"ס והחזון איש, כלי שבלע ע"י האש שמן של איסור, אינו צריך ליבון אלא הגעלה, ורק רעק"א הבין שלדעת רמ"ע מפאנו, צריך ליבון. ואם כן בבליעת שמן של נר חנוכה, שאינה אלא איסור דרבנן, שאין לו עיקר מן התורה, וודאי יש להקל ולהתיר בהגעלה.

אם בליעה בכלי נחשבת מוקצה למצוה

עוד שמעתי מידידי הרה"ג עזריאל איגר שליט"א לצדד, לפי מה שעולה מדברי השו"ע (או"ח סי' כ"א סעי' א-ב), שאין איסור להשתמש בחפץ של מצוה, אלא כל זמן שהוא ראוי למצותו. אבל לאחר שאינו ראוי יותר למצותו, כמו טליתות שבלו, אין איסור אלא לייחד אותו לתשמיש מגונה, דלפ"ז י"ל, שכיון שאי אפשר יותר להשתמש בכלייה שבכלי לצורך מצות נר חנוכה, מותר להשתמש בה, וממילא אין שום צורך להכשיר את המזלג.

ומידידי הרה"ג ישראל שפירא שמעתי עוד טעם לצדד להתיר בלא הגעלה, אם הבליעה היא משמן למאור - שאינו ראוי לאכילה, שכמו שלא אסרו להריח אתרוג של מצוה, אע"פ שאסור להריח הדם של מצוה, משום דבאתרוג לא אקצייה מריחיה (סוכה ל"ז ע"ב ושו"ע או"ח סי' תרנ"ג סעי' א'), כיון שאינו עומד לכך, הוא הדין לא הקצה שמן למאור מאכילה, כיון שאינו עומד לזה. אמנם יש לעיין, אם שייכת סכרא זו גם בהנאה של כילוי, וצ"ע לע"ע. לכן להלכה, ראוי להגעיל את המזלג, אבל המיקל להתירו בלא להכשירו, יש לו על מה לסמוך.

שיעורים הנמסרים מפי מורינו הגאב"ד שליט"א
 יום שני | בשעה 21:15
 בבית המדרש קאמרנא רחוב דבורה הנביאה 14
 שמירת ההלכה במציאות זמנו
 יום שישי | בשעה 09:30
 בבית המדרש אש קודש רח"ו רש"י 8
 הלכות השבת אבידה

שעות קבלת קהל בבית ההודאה
ע"י הגאב"ד שליט"א
 8:30-8:45 בבית הכנסת קהל חסידים
 רח' הרב לוי 1 שיכון ה' ב"ב (לשאלות קצרות בלבד)
 13:00-13:45 בבית הכנסת מאקאווא רבנו תם 6 ב"ב
 ביום ו' בין השעות 10:30-11:00
 19:30-21:00 בבית הכנסת אנטוניא הושע 9 ב"ב

ניתן להאזין לשיעורי הגאב"ד שליט"א, בטלפון: 073-3718126

לקביעת תור לבוררות ברני ממונת ושאר עניינים ע"י הגאב"ד שליט"א ניתן לפנות לקו בית ההודאה בשלוחה 413 | לשאלות בהלכה והערות בענין העלון ניתן לפנות למייל b038055000@gmail.com

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000